

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Невяна Фесчиева, д.м.

Относно: конкурса за заемане на академична длъжност „професор“,

обявен в ДВ бр.62 06.08.2019 г.,

по научната специалност „Социална медицина и организация на здравеопазването и

фармацията“ (експертиза на работоспособността) - БЕО и АЕО,

професионално направление 7.1. Медицина, област на висшето образование,

7. Здравеопазване и спорт за нуждите на Катедра по Хигиена и епидемиология,

факултет по Обществено здравеопазване,

Медицински университет „Проф. д-р Параскев Стоянов“, Варна

1. Информация за процедурата:

Съгласно Заповед №Р-109-313/07.10.2019 на Ректора на МУ- Варна и Протокол №142/03.09.2019 г. от заседание на ФС на факултет „Обществено здравеопазване“ съм определена за член на Научното жури, а с Протокол №1/21.10.2019 г. от заседание на научното жури съм определена да изготвя рецензия относно конкурса за АД „Професор“ към МУ-Варна по научната специалност „Социална медицина и организация на здравеопазването и фармацията“ (експертиза на работоспособността) - БЕО и АЕО. Конкурсът е обявен в ДВ бр.62/06.08.2019 г. Той е съобразен със Закона за развитие на академичния състав в Република България и Правилника за приложението му в МУ- Варна. На основание на по-горе посочените законови документи са спазени всички процедурни изисквания по обявяване на конкурса, срока за подаване на документи и по избора на Научно жури. Единствен кандидат е доц. д-р Параскева Манчева Драганова, доктор на медицинските науки. Представените от кандидатката документи за участие в конкурса са прецизно подредени според изискванията на Правилника за развитие на академичния състав на МУ-Варна.

2. Кратки сведения за професионалното развитие на доц. Параскева Манчева.

Дипломиран магистър лекар от 1989 г. Има три медицински специалности: вътрешни болести – 1994 г., физикална и рехабилитационна медицина – 1999 г., и обща медицина – 2001 г. През 2013 г. след защита на дисертация *„Правно съзнание за легализиране на евтаназията и качество на живот при полиморбидни пациенти с*

трайно намалена работоспособност“ придобива ОНС „доктор“ и следващата година заема академична длъжност „доцент“. През 2015 г. се дипломира като магистър по право и през 2016 г. придобива юридическа правоспособност при Министерството на правосъдието. През 2018 г. успешно защитава дисертация на тема „**Медикосоциални проблеми на инвалидността в системата на медицинската експертиза**“ и придобива научната степен „**доктор на науките**“ по научната специалност „Социална медицина и организация на здравеопазването и фармацията“. Общият ѝ професионален стаж е 29 год. 9 мес. 7 дни, от които първите 10 години като лекар в Общинска болница, Каварна, от 1999 г. до 2014 г. последователно асистент, старши асистент и главен асистент в катедра „Обща медицина“ на МУ-Варна, а от 01.04.2014 г. е доцент, ръководител на Учебен сектор по Рехабилитация към Медицински колеж на МУ-Варна. Ръководи Университетския център по източна медицина на МУ-Варна от 2017 . Експертният ѝ опит като лекар-член на ТЕЛК започва през 2006 г. в Обща териториална експертна лекарска комисия на Университетската болница „Св. Марина“, Варна с почти седем годишен стаж. Завършила е различни курсове за следдипломна квалификация, съответстващи на областта на заеманата професионална позиция. От 1999 г. и досега наред с клиничната и научно-изследователската работа е ангажирана и с преподаване на следните дисциплини: експертиза на трудоспособността, трудово и осигурително право, обща медицина за специализанти и студенти, кинезитерапия, рехабилитация на инвалидността и ерготерапия за връщане на работоспособността, както и източна медицина (акупунктура, традиционна китайска медицина) в студентския курс на обучение и в курсове по СДО на МУ-Варна, като международно сертифициран обучител. През 2019 г. преминава обучение по проект „Експертиза на работоспособността“, финансиран по Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, 2014-2020, за прилагане на ICF (Международна класификация на функционирането, уврежданията и здравето) сред специалистите от здравната и социалната системи, с участието на експерти от СЗО с доказан международен опит. Доц. Манчева допринася за общите университетски дела чрез участието си в Комисията по етика на научните изследвания на МУ-Варна, Университетска комисия за институционална и програмна акредитация, Комисия за разработване на кредитна система за оценяване на продължителното обучение на лекарите. Участвала е в 5 проекта – образователни и

изследователски, от които два международни. Чужди езици за комуникация са английски и руски.

Доц. д-р Параскева Манчева непрестанно се е развивала като професионалист, разширявала е квалификацията си в няколко области на медицината, доказано с три медицински специалности, придобила е второ висше образование по право; съчетавала е практическа лекарска работа, експертен опит като лекар-член на ТЕЛК и с обогатяване на изследователския си и управленски опит. Защитила е НС „доктор на науките“. Всичко това е добра основа, на която тя развива своите научни търсения и е сериозна заявка за участието ѝ в конкурса.

3. Оценка на научната дейност на кандидатката, наукометрични показатели

Пълният списък, с който се представя в конкурса доц. Манчева съдържа 61 позиции, а този за рецензиране съдържа 43 научни публикации, от които 29 - по справка за изпълнение на минимални изисквания за заемане на АД „Професор“ и 14 - извън доказателствения материал за изпълнение на минималните изисквания за заемане на длъжността.

Показателите по отделните критерии, доказващи изпълнение на минималните изисквания за заемане на академична длъжност „професор“, съгласно ЗРАСРБ от 2018 г. са следните :

- ✓ Критерий А. Показател 1: Дисертационен труд за присъждане на ОНС „доктор“ – 1 брой;
- ✓ Критерий Б. Показател 2: Дисертационен труд за присъждане на научна степен „доктор на науките“ – 1 брой;
- ✓ Критерий В. Показател 3: Публикуван хабилитационен труд – монография – 1 брой;
- ✓ Критерий Г. Показател 7: Публикации в научни издания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация – 1 брой;
- ✓ Критерий Г. Показател 8: Публикации в списания с научно рецензиране, нереперирани в световноизвестни бази данни с научна информация – 25 броя;
- ✓ Критерий Г. Показател 9: Публикувана глава от колективна монография – 1 брой;
- ✓ Критерий Е. Показател 20: Публикуван университетски учебник – 1 брой.

Публикациите извън включените в доказателствения материал за покриване на минималните изисквания за заемане на академична длъжност „професор“ са:

Публикации, свързани с дисертационния труд за ОНС „доктор“ – 5 броя;

Публикации, свързани с дисертационния труд за НС „доктор на науките“ – 11 броя;

Пълнотекстови публикации в чужди научни списания – 4 броя;

Пълнотекстови публикации в български научни списания – 10 броя

Публикациите, разгледани по място на кандидатката в авторските колективи показват възможностите ѝ за самостоятелна и водеща роля: тя е самостоятелен автор на 12 от пълнотекстовите публикации в списания (28%); първи автор е в 9 публикации (21%); втори автор - в 15 разработки (35%), трети и последващ автор – в 7 публикации (16%).

Минимални национални изисквания по групи показатели за АД „професор“ съгласно ЗРАСРБ и ППЗРАСРБ

Групи показатели	Съдържание	Минимални национални изисквания	Брой точки на база представени доказателства
А	Показател 1: Дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен "доктор"	50	50
Б	Показател 2: Дисертационен труд за присъждане на научна степен "доктор на науките"	-	100
В	Показатели 3 или 4: Хабилитационен труд / монография, представена във връзка с процедура за хабилиране	100	100
Г	Сума от показателите от 5 до 9	200	490
Д	Сума от показателите от 10 до 12	100	240
Е	Сума от показателите от 13 до края	100	370

От данните на таблицата се вижда, че доц. Д-р Параскева Манчева, д.м.н. многократно надхвърля заложените национални критерии за академичната длъжност „професор“.

4. Оценка на монографичния труд

Кандидатката представя монография/хабилитационен труд тема *„Инвалидност с ТЕЛК – проблеми и решения“* с ISBN 978-954-449-968-6/978-619-221-142-4. Трудът напълно отговаря на изискванията на ПРАС на МУ-Варна: издаден е в 230 броя (изисквани 200), основава се на 280 литературни източници (изисквани 160), има две положителни рецензии. Трудът представлява сериозно, мащабно изследване на проблемите на хората с увреждания/ инвалидност в контекста и в зависимост от функциониране на системата на медицинската експертиза. Базира се на много добре поставени количествени и качествени проучвания. Нормативната уредба и организацията на медицинската експертиза са разгледани успоредно и взаимно свързани с пътя на човека с инвалидност/увреждания - от общопрактикуващия лекар до получаване на експертното решение - ключ за получаване на права, а след него - за осъществяване на рехабилитация, която може да бъде фактор в превенцията на усложнения и предотвратимата задълбочаваща се инвалидност. Приносният характер на труда се определя от широкия проблемно-базиран подход и разработената концепция за комплексна оценка и рехабилитация с обосновани решения за по-добър достъп на хората с инвалидност/увреждания до права и от друга страна - за механизми, задържащи неправомерното разходване на публични средства.

5. Оценка на научните приноси

Ретроспективният анализ на научното творчество на доц. Параскева Манчева показва, че голяма част от публикациите гравитират около един център - *хронично болния човек с неговите социално-медицински потребности и възможностите на здравната, социалната и образователната системи да отговорят на тях*. В течение на времето тя се фокусира върху човека с инвалидност, неговите права и комплексната му рехабилитация. Погледът върху хронологията на публикационната активност на кандидатката показва, че генезисът на централната тематика изхожда от работата ѝ като клиницист и позицията ѝ в катедрата по Обща медицина, която правеше сечение на общата медицинска практика с оглед оптимизиране обучението на общопрактикуващите лекари в условията на реформата в първичната медицинска помощ. По-късно, научната ѝ тематика се моделира от експертната работа в ТЕЛК, която приближава кандидатката до реалните проблеми на уязвимата група - хора с инвалидност. Компетенциите, които придобива по пътя на висшето юридическо образование я стимулира да търси правна основа за

разрешаване на социално-правните проблеми на пациентите. В качеството си на ръководител на Учебния сектор по Рехабилитация към Медицински колеж на МУ-Варна доц. Манчева, наред с рутинна работа по усъвършенстване на студентското обучение в сектора, обвързва теоретически, практически и в изследователски план подготовката на студентите по рехабилитация, кинезитерапия и ерготерапия за участие в комплексната рехабилитация на хронично болния човек.

Очертавайки на тематиката на научно-изследователска работа на доц. Манчева, намирам систематизацията, която прави на научните си изяви в 5 направления, за напълно логична:

1. Медико-социални и правни проблеми на хората с инвалидност в системата на медицинската експертиза, здравната и социалната системи;
2. Изследване на правното съзнание за евтаназия при пациенти с инвалидност от системата на медицинската експертиза;
3. Организация на системата на медицинската експертиза на работоспособността;
4. Усъвършенстване на студентското обучение (рехабилитация, кинезитерапия и ерготерапия) с насоченост към комплексната рехабилитация на хронично болния човек и връщане на неговата работоспособност;
5. Възможности за въвеждане на източната медицина като допълваща терапия при пациенти с хронични инвалидизиращи заболявания.

По първо тематично научно направление: проследен е нормативно определения път на пациента от общопрактикуващия лекар до и след освидетелстване/преосвидетелстване от ТЕЛК и е изведена ключовата роля на експертното решение за реализиране на правата на хората с инвалидност. Формулирани са трудностите и са представени възможностите за оптимизиране на процедурата в условията на действащото законодателство. (*научно-приложен принос*). На база на проучване мнението на пациентите с инвалидност за функционирането на системата на медицинската експертиза е установена липса на позитивна промяна в положението и качеството на живот след ТЕЛК-решението, въпреки че са реализирани напълно законово установените права по него. Формулирана е подценената роля на рехабилитацията и отсъствието на трудово-професионалната функция на ТЕЛК. Установени са негативните последици на законодателните решения относно ТЕЛК след 2000 г., върху хората с увреждания и

прекомерните финансови разходи на НОИ по „Функция инвалидност“. Изведена е опасността от възприемане на инвалидите като „не-ценност“ за обществото и „привилегирована“ социална група, към която изтича значим обществен ресурс без възвращаемост - *принос с теоретико-методологичен и практико-приложен характер*. Изследвани са причините за неадекватната социална интеграция на хората с инвалидност с експертно решение от ТЕЛК и са изведени насоки за подобряване на достъпа и реализацията на правата им в условията на действащото законодателство. Въз основа на качествено изследване (фокусни групи) е направено предложение чрез народните представители до Народното събрание за неотложни промени: да се обедини медицинската и социалната оценка на инвалидността; към ТЕЛК да се насочват само работещи лица; да се сформира специализирана Детска експертна лекарска комисия; пенсионерите по възраст и стаж да преминават само социална оценка през АСП – *принос с научно-приложен характер*.

По второ тематично научно направление: оригинални са приносите на кандидатката в проблемната област „евтаназия“, тема, по която у нас липсват комплексни проучвания. Доц. Манчева представя проблема, както в исторически аспект, така от морално-етична и нормативна гледна точка в света и у нас. Дебатът „за“ и „против“ евтаназията е представен в пълнота и в контекста на начеващите обществени дискусии в България. В монографията си кандидатката представя своето, първо у нас, комплексно проучване за евтаназия сред уязвими групи с ниско качество на живот, каквито са полиморбидните инвалиди. Теоретичното обогатяване, което е принос в *познавателен и теоретико-методологичен аспект* се дължи на обвързване на понятията „евтаназия“, „правно съзнание“ и „качество на живот“ на полиморбидни пациенти. Доц. Параскева Манчева е създала оригинален инструментариум за изследване на правното съзнание за евтаназия с висока надеждност – 80,70% (*методологичен и практико-приложен характер*). Изведените резултати позволяват категорията „качество на живот“ да бъде въведена като определяща правното съзнание в дебата „за“ или „против“ легализиране на евтаназията при хронично полиморбидно инвалидизирани пациенти. Установява се, че ниското качество на живот, определено от липсата на социална подкрепа е водеща причина за вземане на решение за евтаназия. Въпреки това полиморбидните пациенти с инвалидност от ТЕЛК не одобряват легализиране на евтаназията в България, особено в активната ѝ форма. Изтъкната е необходимостта от насоченост на здравната и социалната системи към решаване на

проблемите на хронично болните инвалидизирани пациенти с влошено качество на живот, преди да се обсъждат законодателни промени по въпросите на евтаназията (*методологичен и практико-приложен принос de lege ferenda*).

По трето тематично научно направление: оригинален принос е направеният за първи път у нас SWOT-анализ на системата на медицинската експертиза на работоспособността. Сред недостатъците на системата са: забавяне на освидетелстването и преосвидетелстването от ТЕЛК; липса на електронен обмен на информация между заинтересуваните институции; пренебрегнати превантивна и трудово-професионална функции на комисиите; доминиращо влияние на медицинските фактори в оценката на инвалидността; разкъсаност на медицинската от социалната оценка и др. (*теоретичен принос с потенциал за практически решения*). Проучено и анализирано е мнението на експерти от заинтересуваните институции, които подкрепят изводите от SWOT- анализа. Формулирана е необходимостта от обединена медико-социална оценка на инвалидността, в която главни участници да бъдат лекари с подходяща квалификация; обосновано е разделянето на потоците на работещи, пенсионери и деца, с цел оптимизиране на натовареността на ТЕЛК; изведена е потребността от единен йерархичен контрол на системата на медицинската експертиза на работоспособността - *научно-приложен принос*.

Разработена е концепция за модел на комплексна медико-социална оценка на работоспособността, адаптирана към европейския опит с нова йерархична структура на системата, комплексна и едноактна медико-социална експертиза, осигуряващи своевременна и адекватна социална интеграция. Поставен е в теоретичен и в изследователски план проблем, който би трябвало да стане правило: рехабилитация-интеграция-връщане на пазара на труда, вместо инвалидна пенсия. Разработеният концептуален модел може да повлияе благоприятно увеличаването на броя на хората с инвалидност, при които е постигната комплексна рехабилитация, връщане на работоспособността или насочване към преквалификация съобразно запазените възможности за труд - *принос с теоретично и методологично значение*.

По четвърто тематично научно направление: проучени са нагласите, отношението, потребностите и удовлетворението от учебния процес и реализацията на пазара на труда сред студентите-рехабилитатори и на тази база е актуализиран учебния план в посока разширяване на тематиката с цел подобряване подготовката за работа с хора с

инвалидност/увреждания и връщане на тяхната способност за квалифициран труд; изследвана е удовлетвореността на пациентите от работата на рехабилитаторите и кинезитерапевтите по време на учебната практика, летния стаж и участието им в проекта „Студентски практики“ и са предложени промени на учебните програми като съдържание, форма и методи на преподаване, *Приносите по Направление 4 са с приложен характер.*

По пето тематично научно направление: изследвани са възможностите на неконвенционална (източна, комплементарна) медицина да участва като допълваща терапия при хората с инвалидност с цел разширяване набора от методи за цялостно въздействие върху био-, психо- и социокомпонентите на здравето. Изтъкват се предимствата на съчетаване на неконвенционалните методи с конвенционалната медицина, за подобряване на качеството на живот при инвалидизирания хронично полиморбидно болен човек (*принос с приложен характер*).

6. Разпространение на резултатите от научно-изследователската работа

Цитирания: справка от библиотеката на МУ Варна удостоверява 41 цитирания: 3 в научни издания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни, 2 в монографии и колективни томове с научно рецензиране и 36 цитирания в нереперирани списания с научно рецензиране. От цитиранията доц. Параскева Манчева получава 245 точки при минимални национални изисквания – 100 точки.

Запознаване таргетна аудитория с резултатите: в работите на доц. Манчева се забелязва спазване на един важен принцип - да се обръща към заинтересуваните институции и/или лица с цел запознаване с проблеми или резултати. С това кандидатката допринася за формиране на гражданското възпитание, така нужно при проверка на хипотези, отнасящи се до уязвими групи от обществото. Доказателство са участията ѝ в съвместни срещи и обсъждания с инвалидизирани пациенти, с майки на деца с увреждания, както и с експерти от социалната област. Друг важен канал за разпространение на резултатите са много конкретни и точно адресирани предложения до отговорните институции, основаващи се на научно-изследователската ѝ дейност.

7. Оценка на учебно-преподавателската дейност

Доц. Манчева има богат преподавателски опит, както по продължителност (20 год., 2 мес, 7 дни), така и по разнообразие на аудиторията-слушатели: студенти (медици, кинезитерапевти, рехабилитатори), магистри, лекари. Преминала е обучение по

интерактивни методи и ги прилага в преподавателската си работа. Учебната ѝ натовареност през последните 4 години е съответно 339, 321, 342, 317 часа, с което надхвърля значително минималните изисквания от 100 часа на ПРАС на МУ-Варна за заемане на АД „професор“. В преподаваните от доц. Манчева учебни дисциплини през годините откриваме три направления: обща медицина с акцент върху интегриращата роля на общопрактикуващия лекар; физиотерапевтични и рехабилитационни методи; трудово-лекарска експертиза с трудово и осигурително право. Съпадението им в голяма степен с направленията в научно-изследователската ѝ работа е предпоставка за навлизане на постиженията от последната в учебните зали.

Доц. Манчева е ерудиран и авторитетен преподавател.

Доц. Манчева е автор на учебник *„Експертиза на работоспособността“* (2018 г.) предназначен за студенти, лекари и всички интересувачи се от проблема. Той е първото учебно ръководство по експертиза на работоспособността и не само запълва една празнина, но дава идеи за структуриране, обогатяване и развитие на една нова учебна дисциплина. Учебникът е разработен в четири модула. Неговото значение е важно, защото:

- по достъпен начин представя правното регулиране на проблема и процедурата по реализиране на правата на хората с увреждане;
- за първи път в последните години обръща внимание на превантивната и трудово-професионална функция на структурите, ангажирани с експертиза на работоспособността;
- акцентира върху реализация на европейския принцип в цялостния процес: „рехабилитация-интеграция-връщане на пазара на труда“ вместо инвалидна пенсия;
- експертното решение се разглежда като инструмент за усъвършенстване на здравната и социална политики.

За иновативния и практически насочен характер на учебника допринася медицинската и правна квалификация на авторката и най-вече нейните продължителни наблюдения и задълбочени изследвания върху системата на експертизата на работоспособност в нашата страна. Неговото съдържание е още едно доказателство за стремежа на кандидатката да обвързва своята изследователска работа с преподавателската.

Към учебно-преподавателската дейност на доц. Манчева трябва да добавим и работата ѝ по подготовка на докторанти. Тя е научен ръководител на четирима докторанти,

от които трима са успешно защитили дисертационните си трудове, а с един, зачислен преди по-малко от година, продължава да работи. И в този пункт кандидатката надхвърля изискванията на МУ-Варна за заемане на АД „професор“.

Заклучение

Пълното съответствие с изискванията на Закона за развитие на академичния състав на Р България (2018), Правилника за приложение му и Правилника за развитие на академичния състав в Медицински Университет-Варна, качествена характеристика на научната дейност на кандидатката и значимите приноси от познавателно-теоретичен, методологичен и практико-приложен характер, както и дългогодишният ѝ преподавателски опит са основание за моята **положителна оценка**. Убедена съм, че заемайки длъжността, за която аспира, ще може да разгърне още повече своя творчески потенциал като изследовател, преподавател и управленец и ще бъде полезна в развитието на МУ. Предлагам на почитаемите членове на Научното Жури да гласуват също положително и да предложат на Ректора на МУ–Варна **доц. д-р Параскева Манчева Драганова, д.м.н. да заеме академичната длъжност „професор“** по научната специалност „Социална медицина и организация на здравеопазването и фармацията (експертиза на работоспособността)“ за нуждите на катедра „Хигиена и епидемиология“, Факултет „Обществено здраве“.

5 ноември, 2019 година
гр. Варна

Рецензент:

доц. Д-р Невяна Фесчиева, д.м.

